

**KURBAN ÖZNEİNİN BİREYE DÖNÜŞÜMÜ: NİHAN KAYA'NIN GİZLİ ÖZNE ADLI
ROMANINDA KENDİNİ DOĞURMAK**

Dr. Öğr. Üye. Özden SAVAŞ*

ÖZ

Nihan Kaya, 2003 yılından itibaren roman, öykü, inceleme ve çocuk edebiyatı türlerinde eserler kaleme alan bir yazardır. Özellikle çocuk dünyasına yönelik yaptığı çalışmalarla ön plana çıkan Kaya, gerek dijital ortamdaki söyleşileri ve yazılarıyla gerekse kitaplarıyla sık sık bu konuya değinmektedir. Boğaziçi Üniversitesinde İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdikten sonra İngiltere'de psikanalitik üzerine yüksek lisans ve doktora yapan yazarın, edindiği bilgileri çalışmalarına olduğu kadar romanlarına da aktardığı görülmektedir. *Çatı Katı* ile Türkiye Yazarlar Birliği roman ödülünü alan Kaya'nın ilk kitabı olan *Gizli Özne* romanı ise Bihter ve Revnâ'nın çocukluklarını kapsayan bir sürece yer vermektedir. Her iki roman kişinin de güzel bir çocukluk geçirdiği söylenemez. Revnâ henüz çocukken travmatik bir olay yaşamıştır. Bihter ise sürekli akran zorbalığına maruz kalan, evde birey olarak var olamayan/kabul edilmeyen, üstelik tüm çevresinde kurban olarak yer aldığı bir çocukluk geçirmiştir. Çalışmamız, bu kurban olma durumunu günah keçisi olmakla özdeşleştirmektedir. Bu nedenle roman ele alınırken Günah Keçisi Kuramı (Scapegoat Theory)'ndan faydalanacaktır. Sosyal psikoloji yaklaşım yöntemi ile incelenecek roman, Revnâ'yı da içine almakla birlikte özellikle Bihter'in kurban olmaktan birey olmaya evrilen dönüşümü değerlendirilecektir. Bu durumu, simgesel bir "kendini doğurmak" edimi ile bağdaştıran çalışmamız; bir insanın çocukluktan itibaren en çok zamanını geçirdiği aile, okul gibi çevrelerde maruz kaldığı fiziksel ve psikolojik şiddetten kurtulma ve çoğu zaman pasif de olsa verdiği "kendi olma" mücadelesini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bihter için kendini doğurmak; ilk olarak sosyal çevresinde bir günah keçisi olmaktan kurtulmak ve kendini olduğu gibi kabullenmek, aynı zamanda çevresine kabul ettirmeyi iste(yebil)mek ile gerçekleşmektedir. Bu, roman boyunca Bihter'in arzuladığı tek şeydir.

Anahtar Kelimeler: Nihan Kaya, Gizli Özne, Kurban, Günah Keçisi.

**THE TRANSFORMATION OF THE VICTIM SUBJECT INTO THE INDIVIDUAL: SELF
PROCREATION IN "NULL SUBJECT" A NOVEL BY NİHAN KAYA
ABSTRACT**

Nihan Kaya is an author who has written works in the genres of novels, short stories, reviews and children's literature since 2003. The author, who has been distinguished with her works especially about the world of children, frequently deals with this subject both with her interviews and writings in the digital environment and with her books. It is observed that the author, who completed her master's and doctorate degrees on psychoanalytic in England after graduating from the Department of English Language and Literature at Boğaziçi University, transferred the knowledge she gained to her novels as well as her studies. Being rewarded with the Reward of Writers Union of Turkey for *The Penthouse*, *the Null Subject* novel, Kaya's first book, embraces the time period including the Bihter and Revnâ's childhood. It cannot be said that both characters had a good childhood. Revna had a traumatic event as a child. Bihter, on the other hand, had a childhood which she was constantly exposed to peer bullying, she could not/was not accepted as an individual at home, and she was also a victim of her entire circle. Our study identifies this victimization as being a scapegoat. For this reason, while the novel is

* Yozgat Bozok Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü/Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, ozden.savas@bozok.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-9718-7104

dealt with, it will benefit from Scapegoat Theory. The novel will be examined over the transformation of Bihter, which has evolved from being a victim to an individual, as well as including Revna, with the method of social psychology approach. Our work that reconciles this situation with a symbolic act of "giving birth to yourself" aims to reveal a person's struggle to get rid of physical and psychological violence in families, schools, where he/she spent most of his/her time since childhood and the struggle "to be himself/herself", even if passively. For Bihter, the self-procreation is, initially, realized by avoiding being a scapegoat in her social environment and accepting herself as she is, and at the same time, intending to impose herself to her environment. This is the only thing Bihter longed for throughout the novel.

Keywords: Nihan Kaya, Null Subject, Victim, Scapegoat.

Giriş

Çocukluk, insan hayatının en önemli dönemidir. Birçok şeyin ilk defa deneyimlendiği, insanlara, topluma, hayata ve ilişkilere yönelik algıların oluştuğu bu dönemde, çocuğun yaşadıkları onu çok etkilemektedir. Bu yaşantıda en büyük rol ise aile ve çevreye aittir. Çocuğun yetiştirilme tarzı, içinde doğup büyüdüğü ortam, gördüğü sevgi ve şefkat; onu hayata hazırlama noktasında büyük bir işleve sahiptir. Bu nedenle çocuğun ilk sosyalleşme alanlarından olan aile ve okulda karşılaştığı davranışlar, ileriki hayatının işaretlerini de verebilmektedir. Çalışmanın dayanak noktası olan Günah Keçisi Kuramı da insanın içinde bulunduğu sosyal ortamla, yani toplumla ilgili bir terimdir. Toplum, bireyi "kendi" olarak kabul etmeme eğilimi gösterir. Oysa insan, olduğu haliyle kabul görmek ister. Kabul görmeyi ve onaylanmayı istemek, onun doğasında vardır. Ancak içinde bulunulan toplum ve onun oluşturduğu normaller, belirli bir standartta insan olmayı adeta zorunlu kılmaktadır. Buna aykırı kişiler, günah keçisi olmak yani kurban edilmek için uygun insanlar olabilmektedir. Çünkü esasında günah keçisi de toplumun yarattığı bir kurbandır. "Kurban etme" ise geçmişi yüzyıllara dayanan bir konudur. Charlie Campbell'ın aktardığına göre "Günah Keçisi terimi [İngilizcede] ilk defa, Kutsal Kitap'ın kimi bölümlerinin çevirmeni olan William Tyndale tarafından 1530 tarihli edisyonda kullanılmıştır ve terimi, Levililer kitabında Yahudilerin Kefaret Günü'nden bir ritüeli anlatırken icat etmişti." (Campbell 2020: 25)

Campbell, burada insanların kendi günahlarını affetmesi için Tanrı'ya kurban edilen iki keçi olduğunu da aktarır. René Girard ise terimi açıklarken sanılanın aksine günah keçiliğinin mitsel bir geçmişi olmadığını belirtir ve "Mitle, günah keçisi konusunda suskundur." (Girard 2018: 167) der. Girard, günah keçisiyle ilişkili iki tür metin olduğunu ifade eder ve bunların hepsinin kurbanlardan söz ettiğini ancak kimilerinin kurbanın bir günah keçisi olduğunu söylemediğine değinir. Söylemeyen metinlere Guillaume de Machaut'unkini ve mitolojik metinleri örnek verirken kurbanın bir günah keçisi olduğunu kendilerinin söylediği metinlere de "İnciller"i örnek gösterir. (Girard 2018: 166) Günah keçisinin zamanla farklı bir biçime dönüştüğü hatta bilinçli olarak yaratılmış bir unsur haline geldiğini belirten Campbell şunları söyler:

"Aslında modern veya 'ritüel dönem sonrası' günah keçileri iki tiptir: İlki, bilinçsizce yaratılmış, tutkularımızı ve anlayışsızlığımızı ifade eden, suçlu olduğuna herkesin inandığı günah keçileri; ikincisi, suçu kendi üzerlerinden atmak isteyenler tarafından bilinçli yaratılmış günah keçileri." (Campbell 2020: 35)

Günah geçişinin böyle bir duruma evrilmesi ise ilk dönemindekine göre çok daha fazla sosyal psikolojiyle ilgili bir terim haline geldiğini ifade etmektedir. Bu, hem günah geçisi ortaya çıkaran topluluk hem de kurbanın kendisi için geçerlidir. “Günah geçisi arama, çoğunluk grubunun üyeleri, tamamen masum bireyleri cezalandırdığında ortaya çıkar.” (Bauer Cahlikova vd., 2019: 2) Çalışmamız bu masum bireyi, günah geçişinin işlevine de uygun olması nedeniyle “kurban” olarak nitelendirmektedir. Çünkü o, “Normal, toplumun problemlerini çözmek için gerekli gördüğü ve aradığı bir figür” (Campbell 2020: 142) yani bir kurbandır. Nihan Kaya’nın *Gizli Özne* adlı romanında da gerek aile ve okul çevresinin etkisiyle, gerekse başlarına gelenler nedeniyle birer “kurban” olan iki kadının hayatına yer verilmektedir. Çalışmada özellikle Bihter’in bir günah geçisi olarak seçilip hem sosyal hem de psikolojik nedenlerle içine düştüğü bu durumdan kurtulma öyküsü ve “kendini doğurmak” olarak çerçeveselendirdiğimiz süreci ele alınacaktır.

Nihan Kaya’nın ilk olarak 2003 yılında yayımlanan romanı *Gizli Özne*’de olay örgüsü, Revnâ’nın, nişanlısı Reha’nın aile evine gelmesiyle başlamaktadır. Revnâ ile Reha kendi aralarında, ailelerinden ya da çevrelerinden herhangi biri olmaksızın nişanlanmışlar; bu nedenle de Reha’nın annesi Bihter ve babası Kemal, Revnâ’nın varlığını bilmekle birlikte bu ziyaretten önce onunla tanışmamışlardır. Aile sonradan, oğulları Reha’yı bir trafik kazasında kaybetmelerinin de etkisiyle Revnâ’yı kızları gibi benimsemiş, onunla birlikte yaşamaya başlamıştır. Revnâ’nın kimsesi yoktur ve adeta bu aileye sığınarak Reha’yı kaybetmenin acısını, aynı acıyı yaşayan anne ve babasıyla paylaşmaya çalışır. Bu ortak acı ve yas tutma, onları birleştiren bir durum haline gelmiştir. Bu kısımda anlatıcı, Reha’nın annesi Bihter’dir. Daha sonra anlatıcıların “Revnâ anlatıyor” ve “Gizli Özne anlatıyor” şeklinde başlıklandırıldığı bölümlere geçilir. Revnâ bölümlerinde anlatıcı birinci tekil şahıs (ben) anlatıcı iken diğerinde üçüncü tekil şahıs anlatıcı olan Gizli Özne olayları aktarır.

Kim olduğu başlarda anlaşılmayan Gizli Özne, Bihter’in içinde yaşayan ve onun her anına tanıklık eden biridir. Bu nedenle Bihter’in hayatı, okul yıllarından başlayarak okura sunulur. Bihter’in farkında olmadan koşması üzerinden akan hikâyesinde; onu anlamayan anne-babası, oldukça baskıcı ve zorba bir ağabeyi ile hem öğretmenler hem de akranları tarafından bir kurban haline getirildiği okulu ele alınır. Bihter bütün bu karmaşanın içinde, tam bir kurban olmasına rağmen yine de ayakta kalmaya çalışan küçük bir kız çocuğudur. Koşmak, okumak ve yazı yazmak, onun bir nebze de olsa gerçek hayatın zorbalığından kaçıp sığınabildiği alanlardır. Zaman geçtikçe Bihter büyür ama hayatında bu anlamda pek de bir değişiklik olmaz. Değişen şey, Bihter’in büyüdükçe maruz kaldığı durumun farkındalığını yaşamasıdır, denilebilir. Alt katlarına taşınan Revnâ ile karşılaştığında onun kendinden emin tavrından çok etkilenir. Bir gün Revnâ’ya gider ve sohbet ederler. Böylelikle romanın iki önemli kişinin hayatı kesişmiş olur. Hatta Bihter tam evleneceği sırada gelinlikli haliyle düğünden kaçarken Revnâ’ya mavi kutusunu emanet eder. Romanda bu mavi kutu, sonradan isimsiz bir şekilde “Mavi Pelerinli Kız” adıyla yayımlanacak kitapla özdeşleşen, içinde Bihter’in sakladığı, genel olarak “mavi” birtakım eşyaları barındırır. Bundan sonra Bihter’in onu anlamış gibi görünen ve koşmasını sorun etmediği gibi sevimli de bulan Kemal ile evlenmesi, Revnâ’nın Reha ile tanışıp nişanlanması, romanın belli başlı olaylarından. Bihter, evlendikten sonra değişen Kemal’in ona psikolojik ve

nihayetinde fiziksel şiddet uygulaması sonucunda kaza ile merdivenlerden düşerek karnındaki bebeğini kaybeder, böylelikle evliliğini de sonlandırmış olur. Revnâ ise yıllardır görmediği babasını kendisine getirmek üzere yola çıkan, çok sevdiği nişanlısı Reha'yı trafik kazasında yitirir. Bundan sonraki olay örgüsünden anlaşılan ise Bihter'in Reha'nın annesi olduğudur. Bihter'in ikinci eşinin adı da yine Kemal'dir. Olay örgüsündeki gizem ve isimlerin kimi yerde aynı olmasıyla daha da karışan durumda netleşen bir tablo vardır. Buna göre Reha ile nişanlanan ve Bihter'le bir seneyi aşkın birlikte yaşayan genç Revnâ, Bihter'le yolu kesişen Revnâ ile onun akıl hastanesinde tedavi gören tarihçi eşi Senai'nin kızıdır. Ancak birtakım ayrıntılara dikkat edilerek fark edilecek bu durumda ise asıl anahtar, Bihter'in düğünden kaçarken Revnâ'ya emanet ettiği mavi kutu ve mavi pelerindir.

Kurban Olmak/Olmaya Devam Etmek Ya da Kendini Doğurmak

1.Bihter

Clarissa P. Estés *Kurtlarla Koşan Kadınlar* adlı çalışmasında, “Çocuklar vahşi doğanın kendisidir ve bir şey söylemeye gerek kalmadan bu zamanların gelişine hazırlanır, onları selamlar, onlarla yaşar ve anımsayabilmek için *recuerdus* [hatıralar] biriktirirler.” (Estés 2017: 286) der. O halde bu vahşi doğanın, kim(ler) tarafından ve nasıl bozulduğunu; insanın yaşı ilerledikçe “kendi olma” kabiliyetini nasıl yitirdiğini iyi değerlendirmek gerekmektedir. İnsan bir ev(d)e doğar. Çocuk için bu evin fiziksel özellikleri değil, içinde bulunanların oluşturduğu/yarattığı ortam önemlidir. Çocuk, koşulsuz sevgiyle ve tam bir kabul edilme ile yer aldığı evde farklı; gerçekten sevilmeyişi, değer görmediği bir evde farklı bir gelişim seyrederek. Dolayısıyla bir çocuğun “vahşi doğa”sını korumak için aslında buna uygun bir çevrede bulunması da önemlidir. Aksi takdirde çoğu zaman “kurban” olmamak için fazladan bir mücadeleye girmesi gerekmektedir. Dolayısıyla içinde bulunulan aile, çevre ve okul; insanın ruhsal düzeneğini büyük ölçüde etkiler. Henüz yaşamla ilgili ilk tecrübelerin edinildiği çocukluk döneminde kimlik, bu çevreyle birlikte şekillenir.

“Psikodinamik anlamda çekirdek kimliğin gelişimi ile birlikte bireyler içerisinde yaşadıkları toplumun grup kimliğini de benimsemeye, yani içselleştirmeye başlarlar. Kimlik, bebeklik döneminden itibaren çevredeki önemli kişilerin de etkisiyle kendi sosyal çevresine uygun bir şekilde yapılanmaya başlar. Bu durum gelecekte öteki olarak görülen geniş gruplara karşı gelişen önyargılı tutum ve davranışların temelini oluşturmaktadır.” (İlhan ve Çevik 2013: 59)

Günah keçilerinin yaratılmasında ise önyargının büyük bir rolü vardır. Bir toplumun üyesi olarak dünyaya gelen insan, ister istemez ait olduğu bu büyük grubun birtakım özelliklerini benimserken diğer topluluk ya da gruplara, hatta kişilere olan önyargılarını da yüklenmektedir. Bu durumda toplum; başka kalabalık grupları, azınlıkları, toplumun çoğunluğunun sahip olduğu dünya görüşüne sahip olmayanları vb. kısacası kendisinin “normal” olarak belirlediği çerçevenin dışında kalan herkesi, bir günah keçisi haline getirebilme gücüne sahiptir. Bu, başka bir toplum ya da topluluk olabileceği gibi tek bir kişinin kurban edilmesi şeklinde de görülebilir. Hatta kurban, tüm toplumun değil ait olduğu alanın “kurban”ı olarak da seçilebilir. Aile ve okul çevresi de

kurban yaratmaya meyilli topluluklardan oluşur. Çalışmanın esas üzerinde durduğu Bihter de tam olarak böyle bir kurbandır. Ailesi ve bulunduğu okul tarafından, ruhsal düzeneğinin de etkisiyle uzun süre bir kurban olarak değerlendirilip adeta kendi hayatlarına dair içlerindeki öfkenin boşalma alanı olarak yaşamaya mahkûm edilmiştir. Burada temel mesele, Bihter gibi çocukların, ruhsal yapılarının nasıl oluştuğu ve ne gibi özelliklere sahip olduğunun belirlenmesidir. Bu konuyla ilgili yapılan bir araştırmada ailenin önemini ortaya koyan şu cümlelere dikkat etmek gerekmektedir:

“Kurbanlar okulda daha yalnız ve daha mutsuz olduklarını belirtmekte ve daha az iyi arkadaşına sahip olduklarını söylemektedirler. Kurban olmayı en sık güdüleyen faktör “uymama” olarak belirtilmektedir. Aynı zamanda diğerleri, kendilerinin de zorbalığa maruz kalmaları korkusuyla ya da akranları arasında sosyal statülerini kaybetmeme adına kurbanları durumlarıyla baş başa bırakabilmektedirler. Kurbanlar zorbalığa karşı değişik şekillerde tepki vermelerine rağmen okula gitmeme ya da belirli yerlere gitmeyi reddetme gibi geri çekilme davranışları yaygındır. Bazı çalışmalar ebeveynlikle kurban olma arasındaki ilişkileri incelemiştir. Ebeveynlerin aşırı korumacı tutumu veya zayıf özdeşleşme süreci akranlar tarafından kurban olarak seçilme derecesini etkilemektedir.” (Bayraktar 2006: 44)

Öte yandan Nihan Kaya, kendi çalışmalarında da bu konuya değinir. *Fildişi Kuyu* adlı kitabında “Katherine Mansfield’in ‘Bebek Evi’ Öyküsüne Psikanalitik Bir Yaklaşım” adıyla akran zorbalığından bahsettiği bölümde zorba çocuklar için şunları söyler:

“Yetişkin-toplumun unsurlarını hatırlatan her şey *uygun* olarak algılanır. Toplum kurallarının yetişkinler tarafından konduğunun farkındadırlar. Yetişkin-dünyasının adapte oldukları kuralları çerçevesi içinde, gücün uygulandığı zayıf kurbanlar olmak yerine gücü karşılarındakine uygulayan müstebitlere dönüşmek isterler.” (Kaya 2018a: 38)

Bihter’in karşılaştığı sınıf ve genel olarak okul arkadaşları da böyledir. Onlar, kendilerine yapılan muameleden kaynaklanan öfkeyi kanalize edebilecekleri bir günah keçisi bulmuşlardır. Nitekim ya o günah keçisi kendileri olacaktır; ya da toplumun genel yargılarına, davranış kalıplarına uygun olarak hareket edip yaratılan günah keçisini sembolik olarak taşıyacaklardır. René Girard’ın geçmişte günah keçisini öldürme yolları olarak bahsettiği ve bir tür ayin haline gelen tepkinin bundan pek farkı yoktur:

“İki büyük ayinsel öldürme tarzı bizim metnimizde çok aşikâr biçimde yer alır: Taşlama ve uçurumdan aşağı düşüş. Bunlar arasında benzerlikler vardır. Topluluğun tüm üyeleri kurbanın üzerine taş atabilir ve atmalıdır. Topluluğun tüm üyeleri kurbanın üzerine taş atabilir ve atmalıdır. Topluluğun tüm üyeleri kurbanın eşzamanlı olarak mahkûmun üzerine yürüyebilir ve yürümelidir ve ölümden başka çıkış bırakmamak için onu uçurumdan aşağı yuvarlamalıdır. Benzerlikler infazın kolektif niteliğiyle sınırlı değildir. Afroz edilmiş kişinin imhasına herkes katılır ama kimse onunla doğrudan, fiziksel temasa girmez. Kimse kirlenme riskine girmez.

Yalnızca grup sorumludur. Bireylerin hepsi aynı masumiyet ve sorumluluk düzeyini paylaşır.” (Girard 2018: 245-246)

Campbell'in da üzerinde durduğu bu nokta önemlidir. Günah keçisini bulma ve öldürmenin sorumluluğu tek bir kişiye ait olmamaktadır. Nitekim Bihter; ileride kendisine zorbalık yapan, onu bir kurban olarak gören ve simgesel olarak taşıyan kişilere hesap sorduğunda hiçbiri bu suçlamaları kabul etmez. Yazarın, romanın sonuna eklediği kısımda yer alan cümleleri, Bihter'in içinde bulunduğu durumun tamamen günah keçisi kuramına uygun olduğunu göstermektedir:

“Evde ve okulda hiç kimse Bihter'e yaptıkları kötülüğü toplu olarak yaptıklarının farkında değil. Toplu kötülükler, en kolay, en yaygın kötülüklerdir; bireyin kendi payına düşen kötülüğü yadsımaya olanak tanır. Kötülük yapan kişi, sonradan bu insanlardan hangi birine gitse o, kötülüğün suçlusu olarak başkalarını işaret edecek ve kendi yaptıklarının sorumluluğunu almayarak mağduru aynı kötülükle ikinci kez baş başa bırakacaktır.” (s. 263)

Bihter'e de okul arkadaşları, her defasında saldıracak bir yol bularak bu taşlama işini yaparlar. Böylece geçmişte gerçek anlamda kurban edilerek öldürülen keçiler gibi yavaş yavaş taşıyarak adeta bir “kendiliği öldürme” eylemini gerçekleştirirler. Çünkü zorbalık olarak tanımlanan her türlü eylem, Bihter'e uygulanır.

“Zorbalık bir ya da daha fazla kişinin başka bir kişiye kasıtlı olarak ve tekrar eden biçimde fiziksel, sözel ya da psikolojik zarar vermesi veya onu rahatsız etmesidir. Fiziksel zorbalığa vurma, tekmeleme, itme ya da kişisel eşyaları alma örnek olarak verilebilir. Sözel zorbalığın örnekleri isim takma ve tehdit etmedir. Psikolojik zorbalığa örnek olarak ise dışlama, yalnız bırakma ve dedikodu yayma örnek olarak verilebilir.” (Bayraktar 2006: 43)

Hatta bunlardan çok daha fazlasına maruz kalan Bihter, aynı zamanda okuldakine benzer davranışlar gördüğü bir ailenin “kız” çocuğu olarak talihsizliğini katlar. Kızlarını tanımayan/tanımaya çabalamayan hatta kendini böyle bir sorumlulukta dahi görmeyen ebeveynin yanı sıra bir de ağabeyi vardır ki Bihter'e her türlü zorbalığı yaşatır. Bihter, adeta kendisini iki yandan sıkıştıran bir cenderenin içinde yaşamaya mahkûm edilir. Bir çocuğun gündelik hayatının büyük bir bölümünü geçirdiği aile evi ve okul, onun için nefes alamadığı yerler olur.

Romanda Bihter'in hayatı, ilk bölümde Revnâ'nın evine gelmesinden sonra geçmişe dönülerek “Gizli Özne anlatıyor” kısmından itibaren anlatılmaya başlanır. Bir dilbilim terimi olarak kullanılan “Gizli Özne”, romanın içeriğiyle de yakından ilgilidir. Yazarların, eserlerinin adını “söz varlığından eklere kadar ince ince işleyerek seçmekte” (Güvenen 2021: 70) oldukları göz önüne alındığında, bunu Bihter'in içindeki asıl kendiliğe yönelik bir ifade olarak değerlendirmek mümkündür. Esasında terim, herkesin içindeki Gizli Özne'lere de bir gönderme yapmaktadır. Toplumun genel yargılarından, belirlediği normal sınırlarının dışında kalan özelliklerin fakat aynı zamanda insanı kendi yapan taraflarının hapsedildiği “gizli” bir “özne/kendilik” olarak da yorumlanabilir. Tüm bu değerlendirmelerin yanı sıra romanda, bu Gizli Özne'nin

Bihter'in yaşıtı olan ve ona göz kulak olması amacıyla sürekli yanında bulundurulmuş bir başka çocuk gibi aktarıldığını hatta bu çocuğun romanın sonlarına doğru, ikinci evliliğini yaptığı Kemal olduğu yönündeki bilgilerin verildiğini söylemek gerekir. Ancak romanın genel yapısı içinde dışarıdaki herhangi bir kişinin bilemeyeceği şeyleri bilmesi, Bihter'in içinde yaşayan ikinci bir kişi ya da romanlardaki Tanrısal anlatıcı gibi her şeye hâkim olması, ilk değerlendirmeyi daha geçerli kılmaktadır. Zaten Bihter'e göz kulak olması istendiği için yanında tutulduğu söylenen bu kişinin varlığı; Bihter azarlandığında, küçük düşürüldüğünde ya da dayak yediğinde görülmez. Gizli Özne'nin bazen de kişinin içindeki iç ses gibi konuştuğu olur: "Bihter, düşünmeyi denemiyordu çünkü aptal olduğunu biliyordu." (Kaya 2018c: 40) Bu konuşan kişinin Bihter'den başkası olduğu açıktır ancak Kemal değildir. Bu, Bihter'in kendisine başkalarının gözüyle bakarak konuşan eleştirel iç sesidir. İnsanın içinde, çocuklukta kendisine yönelik algısını oluşturan yakın çevresinin konuştuğu, içinde yaşayan biri gibi düşünülebilir. Çocuklukta özellikle anne-babanın çocuğa yönelik bakışı, onun kendini nasıl göreceğini de belirlemektedir. O halde yukarıda verilen Gizli Özne'nin cümlesinin devamına bakmak gerekir:

"Bihter restorana gittiklerinde ona ne içeceği sorulduğunda 'portakal suyu' diyordu, çünkü annesi ona en güzel içeceğin portakal suyu olduğunu söylemişti. Bihter bir vazoda yedi adet zambak gördüğünde bir vazoda yedi adet zambak olmasının güzel bir şey olduğunu düşünürdü çünkü annesi ona bir vazoda yedi adet zambak olmasının güzel bir şey olduğunu söylemişti. Bihter'in düşünmesine gerek yoktu çünkü anneler, babalar ve büyükler çocuklar ve çocukları için en iyisini bilir, ister, ne yaparlarsa yapsınlar çocukların iyiliği için yaparlardı. Bihter bu yüzden yetişkin biri yahut Bihter kadar küçük olmayan biri Bihter'in küçük bedenine dokunduğunda kulaklarına kadar kızarır, yerin dibine geçer, yeryüzü üstünde var olmamayı dilerdi. Çünkü yetişkinler yahut Bihter kadar küçük ve güçsüz olmayanlar her zaman haklıydı ve ortada bir suç varsa bu, olsa olsa kendisinin olabilirdi." (s. 40)

Aslında yukarıdaki cümleler bile Bihter'in bir kurban haline gelme/getirilme koşullarını açıkça ortaya koyar. Anne ve babası, Bihter'in kendisine bu gözle bakmasına neden olmuştur. Ne istediği sorulsa da verdiği cevabın bir önemi yoktur; onun yerine annesinin ne içeceğine, neyi güzel bulup bulmayacağına bile karar verdiği bir aile ortamında yetişmiştir. Bihter'in ilk zamanlar değilse bile sonradan gerçek anlamda neyi sevip sevmediğini unutmaması, muhtemel bir sonuç olarak görünmektedir. Böyle durumlarda kişi, bir şeyi sevdiğini ya da güzel bulduğunu zanneder çünkü zaman içinde, büyüdükçe kendi duygu ve düşünceleri de kaybolmaya başlar. Artık sevdiğini ya da güzel bulduğunu zannettiği şey, annesinin sevdiği ve güzel bulduğu şeyler haline gelir. Elbette yazarın burada Bihter'in içinde bulunduğu ortamı ve onunla şekillenen ruhsal dünyasını anlatırken bir eleştiride bulunduğu açıktır. Çünkü yazar, anne-babanın en büyük suçunun çocuğunu tanımamak, hislerini anlayamamak olduğunu düşünmektedir. (Kaya 2018b: 107) Hatta *Bütün Çocuklar İyidir* adlı çalışmasında çocuklara seslenerek şunları söyler:

"Sevgili Çocuk,

Annen, baban, öğretmenin, herkes ama herkes sana hata yapabilir. Kimi zaman, bu hatayı sana karşı yapabilir, seni yanlış yönlendirebilirler. Sana gösterdikleri yol, doğru yol olmayabilir. Evet, herkes ama herkes hata yapabilir; ama bu, içlerindeki o sese uymadıkları içindir. Biri sana içindeki sesle uyumlu olmayan bir şey söylediğinde hep bunu hatırla. İçindeki sesin bir türlü kabul edemediği bir şey, doğru olamaz.” (Kaya 2019a: 67)

Kaya'nın bahsettiği bu iç ses, kanaatimizce Estés'in üzerinde durduğu vahşi doğadır ve romandaki Gizli Özne adı da buna karşılık gelmektedir. Bu durumda insan, bu iç sestən yani vahşi doğasından ya da gizli öznesinden ne kadar uzaklaşırsa birey olmaktan o kadar uzaklaşmaktadır. Bu da çoğunlukla içinde bulunulan toplum, aile ve okulun etkisiyle gerçekleşmektedir. Burada Bihter için fazladan bir durum daha vardır, o da kız çocuğu olmaktır. Çünkü aynı anne-babanın özellikle “ağabeyi” konumunda olan bir erkek çocukları daha vardır ancak onun için koşullar Bihter'inkiyle aynı değildir. Örneğin yazar, birkaç olayda ağabeyin tavrının yanı sıra anne-babanın tepkilerini de verir ve ortaya çıkan tablodan Bihter'in aile içindeki güç yaşam koşullarının şiddeti anlaşılır. Bunlardan birinde Bihter, bir grup kuzeniyle birlikte kumsalda kumlarla oynamaktadır. Havaya atığı kumlar, ağabeyi Behzat'ın gözüne kaçar ve ağabey öfkeden deliye döner. Bihter'i saçlarından tutup metrelerce sürüklemeye başlar. Hatta bu “metrelerce” kelimesi, romanda on bir kere tekrar edilerek peş peşe verilir. Belli ki duyduğu acı, Bihter için yolu olduğundan fazla uzatmıştır. O kadar ki Bihter artık saçlarının kökünden söküldüğünü, beyninin de kafasından parça parça döküldüğünü zanneder. Ağabey, bununla da kalmaz; “tekme tokat ve küfürle, korkunç hakaretlerle” bunu nasıl olur da kendisine yaptığını sorar. Bütün bunlar olurken Bihter yoğun bir fiziksel acı duyar ancak daha da önemlisi, bunu hak ettiğini düşünür. Anne ve baba ise bu korkunç davranışı nedeniyle ağabeyinden özür dilemesini ister. Ağabeyinin ondan tam beş yaş büyük olduğuna vurgu yapılarak ağzını ancak büyüklerinden özür dilemesi için açması gerektiğini hatırlatır. Yine buna benzer bir başka olay da ağabey Behzat'ın, Bihter'i banyoda yüzünü yıkarken görmesiyle başlar. Bihter'e, yüzünü yıkadığı için bağırarak birçok ağır hakaretlerde bulunur. Ona göre Bihter'in okula gitmeden önce yüzünü yıkamasının anlamı, birilerine öptürecek olmasıdır. Bundan başka, okulda tanıdıkları olduğunu, onların da ne yaptığını kendisine söylediklerini duyurarak Bihter'e korku verir. Bihter bir gün çekinerek sınıf başkanı Rüstem'in sürekli kendisini dövdüğünü söylediğinde ise onun, dövmeyi bahane ederek aslında Bihter'in vücuduna dokunduğunu düşünür ve “Kim bilir nerelerine dokunuyordur seni döverken... Kim bilir nasıl da zevk alıyordur...” (s. 60) gibi tepkilerle yine Bihter'i suçlar. Hatta Bihter okulda merdivenlerden düştüğünü söylediğinde de “Düştüğüne okuldaki kimse inanmaz, kim bilir eteğin nasıl açılmıştır düşerken. Hepsi kendi aralarında 'Bacaklarını göstermek için düşüyor numarası yapıyor.' diye konuşuyordur şimdi.” (s. 60) der ve yine Bihter'i suçlar. Behzat'ın tüm bu zorbalıklarına aileden herhangi birinin karşı çıktığına ya da onu durdurduğuna yönelik bir bilgiye rastlanmaz. Tam tersine ilk örnekteki gibi Bihter'e özür diletılarak Behzat'a ayrıca bir cesaret verilir. Ataerkil yapıda olan toplumun bakış açısıyla değerlendirildiğinde Behzat, kendisinden küçük bir kız kardeşe sahip olan ağabeydir ve onu korumak başlıca görevidir. Bu anlayışa göre Behzat, tüm bunları yaparak ağabeylik görevini yerine getirmekte ve bu nedenle de aile tarafından onaylanmaktadır. O, onaylandıkça Bihter'e yönelik zorbalığın şiddetini daha da

artırmakta ve bu kısır döngü böylece sürüp gitmektedir. İşte Bihter, böyle bir aile içinde var olmaya çalışmaktadır ama romanda Gizli Özne'nin ifade ettiği gibi "Bihter'in varoluşu bir suçtu(r)." (s. 42) Ailesinin kendisine yönelik tavırlarından dolayı Bihter fiziksel gelişiminden bile utanan, göğüslerindeki büyümeyi bile bedeninin kendisine kurduğu bir tuzak olarak gören bir kız çocuğu haline gelir. Ağabeyi, Bihter'in "yalancı, güvenilirmez, sinsi ve düzenbaz" (s. 53) olduğu için bedeninin böyle bir değişim içine girdiğini söyler. Bihter, gelişiminin bir parçası olan bu değişimle o kadar utanır ve suçluluk duyar ki bir kasap bıçağıyla iki göğsünü birden kesmek ister. Romanın olay örgüsünde önemli bir işlevi bulunan "mavi pelerin" de bu nedenle ortaya çıkar. Göğüslerinin büyümesinden rahatsız olan ve hatta onları kesmek isteyen Bihter, belli olmamaları için sürekli kambur ve hatta iki büklüm yürür. Anne-babasından geniş bir pelerin almalarını ister ve kendisine oldukça büyük bir mavi pelerin giyerek bu durumdan kurtulmuş olur. "Bir ailede erkek çocuğun kız çocuğuna karışmasına, baskı uygulamasına, daha agresif, daha tembel, daha düzensiz, olmasına göz yumulması, yine, erkek çocuğa erkek, kız çocuğa kız olduğunu ailenin kendi cinsiyetçi değer yargılarıyla öğretmesidir." (Kaya, 2019b: 16) Ancak Bihter'in ailesi bunu öğretmekle kalmaz; kadın kimliğinden, vücudundan utanmasına da neden olurlar. Okulda da benzer bir cinsiyetçilik vardır ve yazarın kendisini bunu şöyle dile getirir:

"Romanım *Gizli Özne*'de Bihter'in gerçek olaylara dayandığını söylediğim okul hayatını anlatırken öğretmeninin Bihter'e 'Bu sınıfta senin gibi davranan bir tane daha kız var mı? !' diye kızdığını, Bihter kızılacak bir şey yapmadığı halde ceza olarak davranış notlarının kırık verildiğini, aynı sınıftaki erkek çocukların davranışlarına ise bu davranışlar ne kadar taşkın olursa olsun göz yumulduğunu yazmıştım." (Kaya 2019b: 16)

Aile içinde kurban olan bir çocuğun dışarıda, yabancılar tarafından böyle algılanmaması pek de mümkün değildir. Özellikle okul ortamı akran zorbalığının yaşandığı alanların başında gelir. Okullar, çocukların aile ve toplumun özelliklerinin küçük bir yansıması olarak ilk sosyalleştikleri yerlerdir. Aynı zamanda aile içinde çocuğa gösterilen davranış biçiminin de gözlemlenebildiği bir yer olarak okul, günün uzun bir kısmını kapsaması bakımından da ayrıca önemlidir. Nihan Kaya, okulla toplum arasındaki ilgiyi şu şekilde açıklar:

"Okul hiyerarşiye dayalı rijit, kapalı bir yapı içinde işliyor. Okuldaki kimi öğrencilerin diğerlerine akran zorbalığı uygulamasının nedeni, bu öğrencilerin kendilerini de okulun hiyerarşik yapısını içselleştirmiş olması. Bu öğrenciler, okuldan öğrendikleri hiyerarşiyi kendi aralarında yeniden yaratmaktan başka bir şey yapmıyor aslında." (Kaya 2018b: 127)

Bu durumda sıklıkla vurgulandığı gibi ailenin çocuğa olan tavrı büyük bir önem arz etmektedir.

"Çocuğa gösterilen sert, baskıcı tavır, çocuğun kanatlarını güçlendirmeye değil, tam tersine kırmaya, aile dışında karşılaşacağı zor deneyimlerden daha derin şekilde yaralanmasına ve kendisini ezen tavırlara karşı dik durmak yerine kendisini ezdirmesine neden olur." (Kaya 2018b: 128)

Bunun iyi bir örneği olarak romanda yer alan Bihter, okulda da günah keçisi seçilmiştir. Kurban olabilecek kişiyi hemen tanıyan kitle, Bihter'i de tanır. O zaten kendini hep suçlu gören, vücudundan utanan, karşılaştığı her kötülüğün bile nedenini kendinde arayan bir kız çocuğudur. Evde psikolojik ve fiziksel şiddet gören Bihter'in kendilik değeri okula gelene kadar zaten yerle bir olmuştur. Bunun dışarıdan fark edilmemesi mümkün değildir çünkü böyle çocuklar; içine kapanık, konuşmaya korkan, çoğu zaman diğer insanlarla göz göze gelmemeye çalışan ve yine Bihter'de olduğu gibi vücudundan dahi utandığı için iki büklüm yürüyen kişilerdir. Dışarıdan bakınca vücut dili, ezilmiş olduğunu ve ezilebilecek potansiyelde bulunduğunu açıkça ilan eder. Aslında bu durum romanda da "Çocuklar, bir çocuğun suçlu olduğunu hemen, hemen kavrarlar." (s. 43) cümlesiyle hissettirilir. Örneğin, Bihter okula başladığında bile annesinin kendisine yönelik oluşturduğu eleştirel iç sesi görünür:

"Bihter okula başladığında okumayı sökemeceğine emindi çünkü kimse ona okumayı yahut başka bir şeyi öğrenmeyi başarabileceğini söylememişti. Bu yüzden harflerle ilgilenmeyi hiç denemedi ama bir gün nasıl olduysa okuyabildiğini fark ettiğinde kendine hayret etti. Bihter okumayı hasbelkader öğrenmiş olsa da hayatta başka şeyleri anlamayacağına emindi. Çünkü annesi Bihter'e anlayamadığı şeyleri anlamayacağını söylemişti." (s. 39)

Böylelikle Bihter'in kurban olacağı ikinci yer olarak okul belirginleşir. Romanda okul içinde yaşadığı akran zorbalığına ilk örnek olay ise servis beklediği sırada gerçekleşir. Bihter, öylece tek başına dururken bile yoğun bir psikolojik gerilim yaşamaktadır: "Bihter bir köşede tek başına, kimsenin ona bulaşmamasını dileyerek yere bakıyordu." (s. 43) Bu cümlede romanın bazı kodlarını görmek mümkündür: Bihter, tek, bulaşma(ma)k, dilemek. Tıpkı bu cümledeki gibi Bihter hep tektir, hayatında çoğunlukla birileri ona bulaşmıştır ve o, yalnızca "dilemek" eylemini yapabilmektedir. Ancak bu eylem de elbette oldukça edilgendir. Nitekim Bihter'in günah keçisi haline gelmesinde sosyal nedenlerle birlikte, içine düşürüldüğü bu ruhsal yapının, edilgen halin etkisi çok daha büyüktür. Bu olayda da Bihter'in umduğu gibi olmaz, üst sınıflardan bir çocuk gelir ve "Saat kaç?" diye sorar. Bihter heyecanlanır, cevap verip vermemek arasında kalır çünkü bu sorunun amacının gerçekten saati öğrenmek olmadığını tecrübeleriyle bilir. Söz konusu kişi Bihter olduğundan başlarına bir kalabalık toplanır ve Bihter cevap vermekte zorlandıkça "Bedava de!" diye bir baskı yapılır. Bihter bu baskıyla baş edemez ve istenen cevabı verir. Kalabalık gülüşerek dağılırken Bihter, "Size onun bir aptal olduğunu söylemiştim... Tam bir aptal..." cümlelerini duyar. (s. 44) Çocukların kastettiği şey, oldukça acımasızdır çünkü Bihter'i saat hesabı çalışan bir hayat kadınının yerine koyarlar ve bu, "saati bedava kız" şeklinde, aralarında Bihter'i aşağılamak için kullandıkları bir silah haline gelir. Bihter ise bu tanımlamayı kabullenir çünkü her zamanki gibi hak ettiğine inanır, ona göre tek suçlu kendisidir. Bu durum öyle bir hal alır ki okuldakiler ona sürekli "Merhaba, saati bedava olan kız" der ve bir grup erkek çocuk etrafında dolanarak "Saatin bedava demek, şimdi sana ne istersek yapabiliriz, öyle değil mi?" (s. 46) gibi cümlelerle sürekli Bihter'i taciz ederler. Yaşadığı olay elbette Bihter'in psikolojisini derinden sarsar. Gece gündüz düşünür, işin içinden çıkamaz. Hatta bu işi yapan kadınların bile kendisinden daha saygın bir konumda

olduklarına inanır çünkü hiç değilse onlar para karşılığında yapmaktadırlar. Böylece Bihter'in başkalarına gerek kalmadan, kendisini ne kadar aşağıladığı örneklendirilir. Gizli Özne ise şunları söyler: "Eğer bir çocuk okulda böyle şeyler yaşıyorsa ve eğer bir çocuk okulda böyle şeyler hissediyorsa ve eğer bir çocuk okulda böyle şeyler düşünüyorsa bu, her zaman ama her zaman, evde yaşanan şeyler bunlardan çok daha kötü demektir." (s. 47)

Anlatıcı, bu açıklamayı yalnızca Bihter'in içinde bulunduğu aile yapısı için yapmamaktadır. Burada zorba olan, kendilerine bir kurban seçerek her fırsatta ve yoğun bir biçimde onu "taşlama" işini yapan çocukların ailelerine de göndermede bulunmaktadır. Nitekim Bihter'in maruz kaldığı suçlama, o yaştaki çocukların bilebileceği meseleler değildir. Bunun dışında da birçok olay yaşayan Bihter'le hiç kimse konuşmaz, yanlarına gitse "Seni sevmiyoruz" diyerek gönderilir, sınıfta sıralarına oturunca orayı kirlettiği düşünülür, sınıf başkanı Rüstem, ne kadar uslu (!) durursa dursun, bir bahane bularak ona küfür, yumruk ve tekmelerle saldırır. Rüstem, Bihter'i her gün o kadar çok döver ki vücudu morluklar içinde, her tarafı ağrıyarak eve gider. Öğretmenler bile en ufak bir şeyde, başka biri yapsa bile, Bihter'i suçlar. Hatta bir defasında bir tanesi, belinde cetvel kırar. Bir gün farklı sınıflardan gelen bir öğrenci, Bihter'e bakarak "Buna nasıl katlanıyordunuz ya?" diye sorduğunda "Çekiyoruz işte..." (s. 102) diye cevap alır. Ancak Bihter, okulda olup biten onca şeyden evdekilere bahsetmeyi aklından bile geçirmez. Okuldan eve döndüğünde kapının ziline basmaktan bile çekinen bir çocuk olarak o, başına gelen her şeyden kendisinin sorumlu tutulacağını, bir suçlu varsa onun da kendisinin olduğunun söyleneceğini bilmektedir. Hatta evdekilerle o kadar kötü bir ilişkisi vardır ki okulu, eve tercih eder. Okulda karşılaştığı psikolojik ve fiziksel şiddetin derecesi düşünülüğünde Bihter'in evde çok daha kötü hissettiği anlaşılır. Orada iyi hissettiği tek yer, adeta bir güvenli bölge gibi kendi olabildiği ve muhtemelen hayalen içinde bulunduğu, babaannesinin yanıdır.

Tüm bunları tek başına göğüslemek zorunda kalan Bihter; daha önce olmayan, aynı yıllarda ortaya çıkan bir koşma sorunuyla karşı karşıya kalır. Bihter, durup dururken farkında olmadan koşmaktadır ve bu da tüm çevresinde büyük bir problem olarak algılanır. Sınıf başkanı bunu bahane ederek döver, anne ve babası halının kaymasından anlayarak koşmasını eleştirir. Bu koşmanın nasıl ortaya çıktığını ise anlatıcı aktarır: "...[g]erçekte bulunduğu yerle o an olmayı arzu ettiği yere doğru koşuyordu. Dışarıya koşu gibi görünen şey, bedeninden çıkma arzusuydu." (s. 97)

Bihter'de aniden baş gösteren bu farkında olmadan koşma durumunun okul yıllarında ortaya çıkması tesadüf değildir. Evde sıkışan, dar bir alanda ruhsal özgürlüğü yaşayamayan Bihter, okulda da benzer bir durumla karşılaşmıştır. Bu, iki taraftan sıkılan bir maddenin patlaması gibi düşünülebilir. Bihter temel yaşam alanları olan bu iki yerde eşzamanlı olarak o kadar sıkışmıştır ki bu ruhsal sıkışmışlık, kendini fiziksel bir enerji boşalımıyla rahatlatır. Bu da koşma olarak ortaya çıkar. Nitekim Bihter'de bir günah keçisinde görülebilecek psikolojik belirtilerin hepsi görülmektedir. "Genel olarak kurbanlar yetişkinlikte artan oranda depresyon ve düşük benlik saygısı riskiyle karşı karşıya kalmaktadır." (Bayraktar 2006: 43) Istvan Kacso, *Scapegoat Pathology* adlı çalışmasında bu durumun depresyon, anksiyete, travma, öğrenilmiş çaresizlik gibi sonuçları olduğunu (Kacso 2015: 9) belirtir.

Etrafındaki herkesin büyük bir suç gibi algıladığı koşma, Bihter için bir rahatlama yolu ve tüm yaşadıklarına karşı verdiği fiziksel bir tepkidir. Evde ve okulda, diğer bahanelere ek olarak bir de bu nedenle yoğun bir zorbalığa maruz kalır. Bir gün farklı bir öğretmeni, Bihter'in farkında olmadan koşmasına “Yalnızca aptal insanlar farkında olmadan bir şeyler yaparlar. Bu durumda iki ihtimal var: Ya sen aptalsın, ya da yalan söylüyorsun.” (s. 99) deyince artık öğrenciler de Bihter'e aptal olduğunu söyleyip dururlar. Öğretmenlerinin Bihter'e böyle davranmaları, öğrencilere bu konuda fazladan bir cesaret vermektedir. Tüm okulda çok taşkın ve yaramaz olan erkek çocukların bile davranış notları 10 üzerinden 10 iken, yalnızca Bihter'in davranış notları (üstelik hepsi) zayıftır. Anlatıcı burada önemli bir açıklama yaparak Bihter'in kurban olarak tam bir portresini çizer: “Aslında son derece ürkek, hatta korkak, çekingen, sessiz, saygılı, çalışkan bir öğrenci olan Bihter'e bu tamamı kırık davranış notlarının bir daha asla silinmeyecek şekilde siciline işlendiği söylenmişti.” (s. 100) Tüm dersleri başarılı olan ve takdir belgesi alan Bihter'e davranış notlarının daha önemli olduğu söylenir. Bihter tüm okulda bu yönüyle tanınır ve sık sık müdürün odasına çağırılır; tüm öğrenciler, onun disipline gideceği günü büyük bir iştahla bekler. Sınıfta kimse yanına oturmak istemez hatta çok önem verdiği, özenle yazdığı kâğıtlarını koyduğu şeffaf dosyasını çarlarlar ve bunu Bihter'e bir ders vermek amacıyla yaptıklarını söylerler. Kendi yaptıkları eylem nedeniyle Bihter'i o kadar suçlarlar ki o da yine suçlu olan kendisiymiş gibi bir ruh haline girer. Bihter, hep bir suçluluk halini omuzlarında taşır. Bir arkadaşının, ona ait bir eşyayı çalması bile Bihter'in suçu olur.

Başka bir gün koştığında duvarlara dokunduğu için parmak izinin kaldığı düşünülerek yine farklı bir öğretmenden duvar silme cezası alır, onu izlerken gülen bir kalabalık eşliğinde kırk dakika boyunca duvar siler. Teftişe gelen öğretmen, duvarda parmak izi kaldığında Bihter'in sileceğini söyleyip gider. Bihter'in okulda yaşadığı zorbalıkların haddi hesabı yoktur. Ancak evinde de durum çok farklı değildir. Babası, Bihter'in koşmasını şımarıklık olarak değerlendirir. Aile, Bihter'in davranışlarının sorumlusunun kendilerinin olmadığını anlatmak amacıyla okula gidip öğretmenlerle görüşürler. Bu ziyaretten sonra Bihter için şartlar biraz daha zorlaşır çünkü o, böyle iyi bir anne ve babanın kıymetini bilmeyen, şımarık bir çocuk olmakla suçlanır. Hâlbuki “Çocuğunu problemlili görme, anne-babanın anne-babalığında ne ölçüde problemlili olduğuna en sarıh kanıtıdır. Problemlili çocuklar, problemlili öğrenciler yoktur; problemlili aileler, problemlili öğretmenler ve çok problemlili toplumlar, çok problemlili okullar vardır.” (s.265) Bundan sonra annesi Nurhayat Hanım, Bihter'i doktor doktor gezdirir, bir çözüm bulamadıkları gibi psikiyatrist bile Bihter'in sorununun gerçek doğasını umursamaz. Bihter'in kendisine olan güveninin çok zayıf olduğu görünen tek sorun olarak aileye bildirilir. Anne-babanın bu çabasının kökeninde asıl meselenin Bihter olmadığı ise anlatıcı tarafından şöyle aktarılır: “Aile-psikiyatrist-Bihter üçgeninde Bihter'in ve realitesinin ehemmiyeti yoktu; o sadece çözülmesi gereken bir sorun olarak oradaydı.” (s. 111) Bihter, bundan sonra koşmasına yönelik olumsuz ilgi ve kısıtlamalar arttıkça kendisini daha da çaresiz ve yalnız hisseder. Ayrıca bunun, durumunu daha da kötüye götürdüğünün farkındadır. Tek rahatlama alanının da elinden alınmaya çalışıldığının farkındalığı onu sarsar. Bihter, bir günah keçisinde bulunabilecek öğrenilmiş çaresizlik içinde, “Anlatsan, anlatamazdın Bihter. Onlar öyle çok ve sen öyle tektin ki...” (s. 251) diyen anlatıcının da belirttiği üzere büyük bir yalnızlığa hapsedilir. Çocuk yaştan

itibaren maruz kaldığı zorbalıkların, fiziksel ve psikolojik şiddetin romanda bir ata benzetilen “koşma” eylemiyle birlikte daha da artmasıyla kendini yoğun bir çıkmazın içinde bulur. Bir taraftan bunlarla baş etmeye çalışan Bihter, kendi içinde ortaya çıkan ve farkında olmaksızın gerçekleştirdiği koşmaların nedenini bilmek ister. Ancak burada onu asıl güdüleyen şey ise nedeni bilinirse kendisine uygulanan şiddetin azalması ihtimalidir. Bu yüzden bir doktorun epilepsi teşhisi koyması ailesini olduğu gibi onu da rahatlatacaktır ancak Bihter, sonradan bu teşhisin doğru olmadığını anlayacaktır. Bihter’in koşmasını olduğu gibi kabul eden tek kişi ise felçli babaannesidir. Hatta romanın sonlarına doğru Bihter’in yazdığı öğrenilen ve Revnâ’ya emanet ettiği kutudan çıkan “Mavi Pelerinli Kız”ı da babaannesinin odasında yazar. Onun dışında kalan yerlerde Bihter kendine ait bir alan bulamaz. Asıl sorunu olan anlaşılmamak ve sevilmemek, Bihter’in iç dünyasına çekilerek orada kimselerin olmadığı yeni bir yaşam alanı kurmasına neden olur. İşte bu iç dünyasından yeni bir Bihter yaratarak kendini doğurmayı başarır.

“Kadınların psişe ve ruhlarının da faaliyet ve yalnızlık, koşma ve durma, katılma ve uzak durma, arama ve dinlenme, yaratma ve kuluçkaya yatma, dünyaya ait olma ve ruhun mekânına geri dönmeye ilişkin kendi döngü ve mevsimleri vardır. Biz henüz birer çocuk ve genç kız iken, içgüdüsel doğa ve bütün bu evre ve döngülere dikkat eder.” (Estés 2017: 287)

Bihter’in koşma eylemi de yukarıda belirtilenler gibi içgüdüsel bir tepki olarak düşünülmelidir. Koşmak, Bihter’in ruhsal dünyasından bağımsız değildir. Hatta yazar, bunun ne kadar büyük bir travmanın sonucunda ortaya çıktığını açıklarken şunları söyler:

“[b]ir çocuğun farkında olmadan koşmaya başlayabilecek kadar bedenine yabancılaşması, bedenin acı yüküyle baş edebilmek için psişenin böyle yöntemler bulmaya mecbur kalması, Bihter’in hikayesinin arkasında, benim bildiğim bütün taciz ve tecavüz hikayelerinden daha ağır bir cinsel travma olduğunun tartışmasız ispatı.” (s. 266)

Hayatında büyük bir baskıyla karşılaşan ve bununla nasıl başa çıkabileceğini bilmeyen küçük bir kızın, yoğun bir fiziksel tepki vermesi anlaşılabilir bir durumdur. Bunun yanı sıra Nihan Kaya, *Yazma Cesareti* adlı kitabında “Hayat, enerjidir. Hayatın olduğu her yerde enerji de vardır; ölümü haytan ayıran şeydir enerji.” (Kaya 2019c: 28) demektedir. Romanda da koşma ihtiyacıyla ilişkili olarak Bihter’in içinde bitmek bilmeyen bir enerji olduğu söylenir. “Bihter sanki bir nevi enerjiye gebeydi ama bu enerji doğmuyor, düşmüyor, ölmüyor, hastalanmıyor, sadece sürekli saldırıyordu.” (s. 139) denilerek bu enerjeyi, romandaki at benzetmesine ek olarak “yabani bir at” olarak nitelendirmek mümkündür. Ancak Bihter zamanla, özellikle tanıdıktan sonra, içindeki atı çeşitli yollarla ehlileştirecek ve “her an zıp zıp zıplayan, kıpır kıpır” olan bu gücü dizginlemeyi başaracaktır. Bu at, Bihter’in vahşi doğası ve sesini duymamak için dolaplara gizlediği iç sesi, Gizli Özne’si yani sezgileridir. Tüm bunlar ise zamanla, yavaş yavaş ortaya çıkacak ve gizli Bihter’in doğmasını sağlayacaktır. Böylelikle yaşadığı travmatik çocukluğa rağmen günah keçisi olmaktan kurtulacaktır.

Bihter'in kendini doğurmasını sağlayan birçok etken vardır. Geçmişe dönüp hayatına dikkatlice bakıldığında çocukken uğradığı saldırılar karşısında kaçtığı, gizlendiği alanların bunda önemli işleve sahip olduğu anlaşılacaktır. Babaannesinin yanı, bunların başında gelir. Dış dünyanın yoruculuğunun olmadığı tek yer burasıdır. Yalnızca orada Bihter'dir ve bu nedenle sık sık kaçtığı bu alanda, çok derinlerde kalmış olan kendilik bir nebze de olsa korunur. Nitekim hayatının böyle sürmeyeceğinin işaretleri de romanda ara ara verilir.

“Bihter'in içinde Bihter'den habersiz bir ikinci Bihter onu tüm olası tehlikelere karşı kollamaktaydı. Bihter gittiği her yere bu ikinci 'ben'ini de içinde taşıyor; kararlarını onun etkisi altında alıyor ancak onun varlığını hiç sezdirmeden yönlendiren bu etkini farkına daha sonra, üzerinde düşündüğünde varabiliyordu.” (s. 107)

Bihter'in kendini doğurmasını sağlayan bir başka etken de yazmaktır. Daha önce sınıf arkadaşının çaldığından bahsedilen, özenle yazdığı sayfalar dolusu notlarını koyduğu şeffaf dosya kaybolduğunda Bihter çok üzülür ve ağlar. Hatta okulda ilk defa sesini yükseltip hesap sorar. Çünkü o dosya, Bihter'e ait olan tek şeydir ve Bihter'in kendisini içermektedir. İçini döktüğü kâğıtları, bir nevi kendini saklayıp dosya haline getirmiştir. Bu nedenle Bihter'in kendini yeniden yaratmasında, yazma eyleminin çok açık bir etkisi olduğu anlaşılmalıdır. O, kendine ait birkaç unsuru ancak bu şekilde koruyabilmektedir. İçinde yaşamak zorunda kaldığı koşullarda hayal gücü ve sabrı ancak yazmakla korunabilir; iç sesiyle konuşması, hatta belki de kendisiyle yüzleşmesi yine bu yolla sağlanabilirdi. Bihter'in ailesine rağmen yazması ise Nihan Kaya'nın yazmayı “-e rağmen” bir eylem olarak görmesiyle ilgilidir. Yazarın, “Eser yaratmak, kişinin kendisini yaratmasıdır.” (Kaya 2019c: 287) cümlesine uygun olarak Bihter'de de yazma eyleminin, benliği korumanın bir yolu olduğu anlaşılır. Bu, ona ait bir dünyadır ve orada istediği gibi özgürce hareket etme olanağına sahiptir:

“Bihter'in aykırı dünyasında yazmak ve yaşamak, birbiriyle yer değiştirmiş iki ayrı mefhum gibiydi. Bihter, dışındaki hayatı normal bir insanın yaşadığı gibi değil, ama sanki edebiyatı yaşıyormuş gibi yaşıyor, buna karşı, içinde yaşayan edebiyatı bir türlü olduğu yerden çıkaramıyor ve hayata geçiremiyordu.” (s. 142)

Mavi kutuya koyarak Revnâ'ya emanet ettiği bu yazılar, ileride onun kızı olan Revnâ yoluyla kitap olarak basılır. Yazmak gibi okumak da Bihter'de benzer şekilde bir etki yaratmıştır. O, dış dünyadan ve etkilerinden ne zaman kurtulmak istese kitaplara sığınır. Hatta “Kitaplar olmasa Bihter aklını kaybedebilirdi.” (s. 102) denilerek durumun ciddiyeti ortaya konur. Ayrıca Bihter, büyüdükçe bir farkındalık oluştuğu için başına gelenleri daha iyi yorumlamaya başlar. Bunda, kitaplara ve yazmakla geçen zamanlarının yanı sıra psikoloji okumasının da büyük bir rolü vardır. Okul yıllarında yaşadıklarıyla ilgili bir olay aktarılırken Bihter'in ileride kendini sağlıklı bir şekilde değerlendireceğiyle ilgili ipucu verilir. Anne ve babası, Bihter'in davranışlarıyla bir ilgileri olmadığını açıklamak üzere okula geldiklerinde görüşme sonrasında öğretmen, Bihter'e parmak sallayarak “Kuğu ne der biliyor musun: ‘Keşke boynum biraz daha uzun olsaydı... İşte sen busun.’ ...Evet Bihter gerçekten de uzun boyunlu, zarif ve asil bir

kuğuydu ama bunun ne demek olduğunu çok çok sonra anlayacaktı. Sorunun, etrafındakilerin kuğu olmayışında olduğunu anladığında...” (s. 109)

Bunda Bihter’in içinde gizli bir yerlerde sezgilerinin canlı kalmasıyla da ilgisi vardır. Nitekim Gizli Özne, bir Rus masalı olan Vasalisa masalında annenin kızına verdiği oyuncak (Estés 2017: 90) gibidir. Bihter, koşmasıyla ilgili hoşuna gitmeyecek şekilde konuşmasına kızdığı ve “fazla dır dır ettiği ve uykusunda bile rahat bırakmadığı” için onu gizli bir odaya kilitler. Gizli Özne, bu daracık odanın bir havalandırma deliği gibi minicik yerden yalnızca kız kulesini görür. Ancak tıpkı annesinin Vasalisa’ya öğütlediği gibi kendi sezgilerini beslemek anlamına gelen bebeği beslemek işine benzer şekilde Bihter de Gizli Özne’ye yemek verir:

“Ben onun haddinden fazla yufka yürekli yaratılışı ve kendisi dışındaki canlıların isteklerine her zaman öncelik tanıma eğilimi gereğince, en sevdiği yemekleri dahi tadına bakmadan bana gönderdiğini biliyordum. Bihter’i çok iyi tanıyordum. Doğduğu günden beri yanından bir an olsun ayrılmamıştım. O da bunun farkındaydı ve benden saklayacağı hiçbir şey olmayacağı düşüncesini bir türlü kabullenemiyor, bu yüzden de varlığını küf kokulu hücrelerde örtbas etmeye çalışıyordu.” (s. 114)

Bihter her ne kadar bastırmaya çalışsa da gerçek Bihter, bir yol bulup çıkmaya çalışmaktadır. Gizli Özne, yukarıdaki sözlerinin devamında bu durumu açıkça ortaya koyar:

“Ben Bihter’e o kadar yakındım ki orada kollarımla ayaklarım bileklerimden kelepçeli, ağızım sıkı bir bantla kapalı beklerken bile attığı her adımı, söylediği her sözü, aklımdan geçen her düşüncüyü adımı bildiğim gibi bilmeye, Bihter’in nefesi gibi, içinde yaşamaya, damarlarında dolaşmaya devam ettim.” (s. 115)

Bihter’in iç dünyasında kendine ait bir alan oluşturarak aile ve ev ortamından fırsat bulduğu zamanlarda bu dünyaya çekilmesi, onun geri kalan hayatına bir kurban olarak devam etmemesi, elbette yazmak ve okumak kadar etkili olmuştur. Yazmanın ve okumanın da içsel bir eylem olduğu göz önüne alındığında, bunları Bihter’in kurtarıcısı olarak görmek mümkündür. Herkesleşmeye karşı verdiği ağır mücadelenin sonunda Bihter “kendini” olmayı başarabilmiştir. İçindeki atı ehlileştirdiği gibi kendini koruma yollarını da yine kendisi bulmuştur. “Kendisini varlığının onu çevreleyen her şey tarafından tehdit altında hissinden bir türlü alamıyordu.” (s. 145) denilen Bihter, buna karşı insanlarla arasına bir mesafe koyarak kendini korur. Bihter için dünyada iki grup insan vardır: Herkes ve kendisi. İnsan olmak, ona göre herkesin tek vasfı gibidir. Çünkü incinmişlik ve kırılmışlık, ona bir aidiyet sorunu da yaşatır. Kendisini, kendi olamadığı bu dünyaya ait görmez. Anlatıcının “Ne yapsan bu dünyaya ait olamadın Bihter. Yerine yanlış dikilmiş bir düğme gibi hep eğreti durdun hayatta. İliğini bulup da rahatça içinden geçemedin.” (s. 184) diyerek özetlediği bu durum ise en fazla koşma dürtüsünün yoğunlaştığı zaman anlaşılır. Koşmak özgürlüğün, kendi olmanın simgesidir. İnsanlar ise bunu kısıtlamaya, tedavi ettirmeye, bastırmaya çalışır. Nihan Kaya, romanın sonunda “Yazarın Notu” bölümünde bu durumu açık bir biçimde anlatır:

“Ruhumuzun bizi iyileştirmek için ortaya çıkardığı yöntemleri her birine ‘bozukluk’, ‘hastalık’ gözüyle bakılıyor ve bu iyileşmeler dört yandan baltalanıyor. Bihter’i bizzat kendilerinin yarattıkları bu attan dolayı cezalandırmak var olan durumu daha da vahimleştirmesi, aile, toplum ve birey psikolojisi arasındaki kısır döngünün klasik bir temsili.” (s. 266)

Toplum insanın kendi olmasına izin vermemektedir. Oysa Bihter, diğer tüm özellikleri ile birlikte koşmasıyla da bir bireydir. Onun romanda da sıklıkla altı çizildiği gibi tek istediği kendisi olmaktır. Bu nedenle ilk eşi Kemal, koşmasını sevimli bulunca Bihter onaylanmış hissiyle “kendisinin bütünlüğüne ilk kez varabildiğini” (s. 188) düşünür. Bugüne kadar bir günah keçisi olarak yer aldığı çevresinde ilk defa biri, ona daha önce hiç kimseden görmediği bir onaylama ve kabul etme ile gelmiştir. Bu noktada şunu açıklamak gerekmektedir: Hem herkes gibi olmak istememek hem de etrafındaki insanlardan onay görmeyi beklemek, bir çelişki gibi görünse de aslında değildir. Burada onaylanma ve kabul görme, kişinin kendiliği ile olduğu gibi kabul edilme isteğidir. “Bihter’in tek düşü ‘herkes’ten çıkıp ‘kendisi’ olabilmektir.” (s. 196) O nedenle romanda yer alan Mavi Pelerinli Kız öyküsünde de bu konu ele alınır. Öyküde ülkedeki herkesin kahverengi üniforma giymesi istenir, aksi yasaktır. Hatta kahverengi üniforma giymeyenler ülkeden sınır dışı edileceklerdir. Mavi Pelerinli Kız ise mavi pelerini çıkarmak istemez. “Çünkü benim adım, bu: Mavi Pelerinli Kız! Mavi pelerinimi çıkarırsam Mavi Pelerinli Kız olarak kalamam! Her şeysiz yaşarım ama kendim olmadan yaşayamam.” (s. 206) diyerek toplumun, ülkelerin dayattığı herkesleşme, tek tipleşme ya da sıradanlaşmaya tepki gösterir. Dolayısıyla kendiliği korumanın, aslında zaten çoğunlukla ters düşmek anlamına geldiği ve kişinin kendi olabilmek için bir mücadele göstermesi gerektiği de örneklenmiş olur. Bihter de bu mücadeleyi vermeye başlar. Toplumun dayattığı onca kurala karşı gelir ve düğününde gelinlik giyince hissettiklerinden sonra kendi kararlarını vermeye başlar. Nitekim yazarın kitaplarında, gelinin bir tür kurban olduğu düşüncesini ele aldığı görülür:

“Kadın beyaz gelinlik içinde, bir insandan, bireyden ziyade sunakta ailesi tarafından bir erkeğe ve onun vasıtasıyla ataerkil toplum tanrısına kurban edilen, bunun için yetiştirilmiş bir adağı andırmaktadır. Nitekim nikâh ve düğün töreni de –sünnet töreni gibi- bu adağı hep birlikte sunma törenidir.” (Kaya 2019b: 33)

Bihter ise kendini korumayı öğrenene dek zaten bir kurbandır, gelinlik giyerek bu, bir kere daha onaylanacakken düğünden öylece kaçır. En değerli eşyalarını topladığı mavi kutusunu Revnâ’ya emanet eder. Gelinlikle otobüse binince bir kadın yolcu onu tiyatro oyuncusu zanneder ki bu da düğünün bir tür oyun olduğuna dair yapılan göndermedir. Buna benzer şekilde aile, okul ve toplum yöntemleriyle ne kadar Bihter’i kendilerine benzetmeye çalışırsa Bihter de en az o kadar onlara benzememeye çalışır. Anlatıcı, Bihter’in bu nedenle hiç sevilmediğini vurgularken öbür taraftan onun kendi doğasını koruması gerektiğini de şu sözlerle dile getirir:

“Okullarda, ülkelerde, toplumlarda insanlar kendilerine hayali duvarlar çizerler ve sonra o duvarlar gerçekten de varmış gibi hareket

ediyorlar, onların bu hayali duvarlarını görmeyenlere kimseye kızmadıkları gibi kızıyorlardı. O duvarlar yoktu Bihter. Yoktu.” (s. 252)

Gizli Özne, Bihter'i anlatırken onun doğduğu eve, aileye, gittiği okula ve yaşadığı çevreye ne kadar aykırı biri olduğunu ifade eder:

“Ben yıllarca Bihter'in içinde yaşadım. Onu kimsenin tanımadığı gibi tanırım. Beni Kız Kulesi'ni gören hücreme hapsettiğinde de, herkes onu terk ettiğinde de, bir doğum masasında son nefesini verirken de, yanından bir an olsun ayrılmadım. Bihter hep, yanlış toprağa düşmüş, kendi ikliminden uzakta yeşermiş yabani bir bitki gibi hissetti kendini. Anlaşılmamak üzere yaratıldığından şüphelendiği zamanlar oldu. Bir gün Bihter'in annesiyle çarşıdayken eski bir komşularına rastladıklarını hatırlıyorum. Kadın laf arasında annesine 'En kibar, en sessiz, en hanımefendi zaten her zaman senin kızındı.' demişti. Bihter'e kimse fark etmese de çok hüznü bir cümle gibi gelmişti bu. Cümle zaten, onun aslında ne olduğunu kimse fark etmediği için hüznüydü.” (s. 249-250)

Bu noktada Bihter'in kendini tanımasının, kurban rolünden çıkmasında diğer etkenler kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. İleride alanında profesör olan, insan üzerine çeşitli okuma ve araştırmalar yapan Bihter'in kendini olduğu gibi kabul etmesi ve onaylaması, onu kurtaracaktır. Gizli Özne'nin kendisi olduğu düşünüldüğünde Bihter'in de içten içe bu gerçeği bildiği anlaşılır: “Sizi anlamıyorlarsa 'deli' oluverirsiniz gözlerinde hemen. Çünkü 'deli' olmak, aslında, kimseye benzememek demektir.” (s. 249) Bu cümle, topluma uyum göster(e)meyen insanlara yönelik bakış açısını verir ve “Seni öldürmek istediler Bihter, bilmeden. Sırf var olabilmek için terk etmek zorunda kaldın onları.” (s. 253) denilerek de toplumun normal olarak tanımlanan davranışlar göstermeyen kişilere yönelik tavrı ortaya konur. Bu, daha önce de bahsedildiği gibi toplumun günah keçisini taşlamak gibi simgesel anlamda bir öldürme eylemi gerçekleştirdiğinin ifadesidir. Nitekim birinin ruhunu, kendiliğini öldürmek; bedenen öldürmekten farklı bir eylem değildir. Bu noktada Bihter'in üniversite yıllarında sık gördüğü kâbuslara da değinmek gerekmektedir. Bu kâbusların ortak noktası çoğu zaman ölümdür. Bihter, toprağından silkinip çıkan bir ölüyken yeniden doğduğunu görür. Bu da yine simgesel olarak Bihter'in, kurban Bihter'i öldürüp yeniden doğmasıyla ilgilidir. Özellikle ilk eşi Kemal'in ona şiddet uygulamasının ardından da farkındalığı artan Bihter'in: “İnsanın acısından yerinde duramaması böyle bir şey herhalde' diye düşündü Bihter, 'Parmağı kesilince elini tutup sallaması... Evet, bu: acımdan yerimde duramıyorum! Ama yok, durmam lazım.” (s. 232) cümlesinden kendini daha iyi yorumlamaya başladığı anlaşılır. Bu açıklamanın Bihter'in koşmasının nedeni bulması ve anlamlandırması ile ilgili olduğu görülür. Romanın sonlarına doğru Bihter artık yeni, farklı bir kadına dönüştüğünü ifade eden şu cümleleri kurar:

“Ben Bihter değilim Kemal. Yüzümdeki kırışıklıklara bak; yetmişimi geçtim! Bu yorgun eller Bihter'in beyaz, lekesiz ve pürüzsüz elleriyle nasıl aynı olabilir? Korkak, çekingen, güvensiz bir kızdı Bihter. Acemiydi. Benim Bihter'le aynı insan olduğumu kim söyleyebilir? Bizim onunla aramızda isim benzerliğinden başka hiçbir ortak bağımız kalmadı artık.” (s.244)

Bu cümlelere Bihter'i gerçekten seven ve bir psikiyatri profesörü olan ikinci eşi Kemal, iç dünyasında sapasağlam olduğunu söyleyerek Bihter'in kendiliği korumasındaki en önemli etkeni belirler. Gizli Özne ise Bihter'in yeniden var oluşunu şöyle açıklar:

“İşte, ömrünüz boyunca hep dayandığınızı sandığınız demir parmaklıkların aslında hiç var olmadığını keşfetmek, o zamana kadar ki tüm inancınızın sarsıldığı andır. Biri üzerinde durduğunuz zemini ayaklarınızın altından çekip almış gibidir. Bir anda zeminsiz bulursunuz kendinizi. Afallarsınız. Belki bir an kabul etmek istemezsiniz. Ama sonra o boşluktan, kendi zemininizi inşa edersiniz. Yeniden ama dipdiri, doğarsınız.” (s. 248)

Romanın sonlarına doğru Bihter'in birinci tekil şahıs anlatıcı olarak kendi duygularını doğrudan anlattığı görülür. Burada sıklıkla yeniden doğma üzerinde duran Bihter, oğlu Reha'nın doğumuyla tam olarak kendisinin de doğduğunu dile getirir: “İşte Reha, senin doğduğun an, artık Bihter'in ölüp benim doğduğum andı. Bihter ömrü boyunca bana hamile kaldı. Doğmak için seni beklemişim meğer.” (s. 256) Reha'nın ölümünün ardından hayatı yeniden anlamlandırma noktasındaki gelişimini ise “En güzel şeyler gözlerimizden uzakta oluyor. Senin gibi... Hamilelik gibi... Yeniden doğmak gibi... Neden bilmiyorum, acıyla ve güzellikle yeniden, yeniden doğuyorum.” (s. 259) cümlesiyle okura aktarır.

2. Revnâ

Revnâ Yenal, Bihter'in yanına gittiğinde yirmi beş yaşındadır. Romanda yine geçmişe, yedi yıl öncesine gidilir ve Revnâ'nın henüz Mimar Sinan Üniversitesi Fotoğrafçılık Bölümü'ne kayıt yaptıracığı zamana dönülür. Revnâ, aynı zamanda bir hemşiredir ve Yanık Köşk adı verilen evdeki Cemre adlı çocuğa bakmak üzere işe alınmıştır. Köşkün sahipleri ile konuşurken Yanık Köşk'ün hikâyesini öğrenir ve onların yaşadıkları acı nedeniyle geçmişle olan bağlarına şaşırır. Bunun üzerine kendisine sorulan “Ya sizin geçmişle bağınız nasıl?” sorusuna “[m]alesef benden öncesi hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Kayıp bir geçmişim var benim.” (s. 35) diyerek cevap verir. Bu sohbet üzerinden çok geçmeden Revnâ fenalaşarak bayılır ancak bayıldığı zaman “Ben bir ölüyle yalnızım!” (s. 36) cümlesi dikkat çeker. Bu cümlenin, onun geçmişinde yaşadığı bir durum olduğu akla gelir.

Revnâ, üç yaşından sonra yetiştirme yurdunda büyümüş bir genç kızdır. Bihter, Revnâ'yı ilk gördüğünde onu kumral, kestane gözlü, ağırbaşlı, eski mavi pelerinli, dik duruşlu, uzun boylu, iri kemikli olarak betimler. O sırada oğlu Reha'nın ölümünün ardından “Yas Tutmanın Metafizigi” adlı kitabını yazan Bihter, Revnâ'nın üzerinde gördüğü mavi pelerinin kendisine ait olduğunu fark eder. Zaten pelerinin yaka kısmına Bihter'in adı işlenmiştir. Mavi pelerin, Bihter'in düğün günü alt katına taşınan ve büyük bir hayranlık duyduğu Revnâ'ya emanet ettiği mavi kutunun içindeki kıymetli birkaç eşyasından biridir. Revnâ öldükten sonra pek az eşyası bulunan evde dikkat çeken mavi kutu, kızı Revnâ'ya ondan kalan tek hatıradır. Romanda genç Revnâ'nın da oldukça hüznü bir hikâyesi vardır. Henüz üç yaşındayken annesini kaybeden ve onun ölmüş bedeniyle bir hafta yalnız kalan çocuk; zor hayat şartları altında ayakta kalmayı başarmış, bir meslek edinmiş ve hayalindeki mesleği yapabilmek adına da tekrar

üniversiteye başlamıştır. Bu arada geçimini sağlamak için Yanık Köşk'te işe girmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen, kendini yetersiz ve acemi bulan biridir. Okul yıllarında da ürkek ve güvensiz olduğunu ve özellikle, yetiştirme yurdunda kaldığını arkadaşlarından sakladığını söyler. Ancak bundan çok daha fazlası romanın ilerleyen bölümlerinde anlatılır. Bu kısımlarda, aynı ismin kullanılması nedeniyle karışık gelen olay örgüsü de aydınlatılmış olur. Daha önce de belirtildiği gibi Bihter'in ilk gördüğü Revnâ, sonradan oğlu Reha ile nişanlanan Revnâ'nın annesidir. Kimi yerlerde hayal ile gerçeğin birbirine karıştığı, birtakım şizofrenik hallerin de bulunduğu sezdirilen romanda, bazı kodların okur tarafından çözülmesi beklenir. Bu ayrımı da iki Revnâ arasındaki fiziksel farklılık ve olayların kronolojik sıralaması sağlar. Bihter, (anne) ilk gördüğünde Revnâ'nın dik duruşunu ve kendinden emin halini çok beğenir. Bihter'in, Revnâ'nın ara sıra gezdirdiğini gördüğü erkek ise kocası Senai'dir. Bihter, bir gün sohbet etmek için yanına gittiğinde Revnâ tüm hayatını anlatır. Annesini çok küçükken kaybettiğinden ve babasının onun eksikliğini hissettirmemek için çok uğraştığından bahseder. Revnâ'nın anlattıklarından aralarında çok güzel bir baba-kız ilişkisi olduğu anlaşılır. Ancak bir süre sonra babası başka bir kadınla evlenir ve bir çocuğu daha olur. Bundan sonra babanın tüm ilgisi eşi ve çocuğuna kayınca Revnâ, bu üç kişilik dünyada kendisine yer olmadığı kanaatine varır. Bunun üzerine alt kattaki kiracıları Senai'ye birlikte gitmeyi teklif eder. Senai de onunla gelmeyi kabul eder ve beraber yeni bir hayat kurarlar. Senai ile aralarındaki bağda aşk, heves ya da ideal birliği gibi etkenlerden daha önemlisi, Senai'nin "toplum hayatına hiçbir zaman beklendiği gibi bir uyum sağlayamamış" (s. 171) biri olarak Revnâ ile ortak bir noktada buluşmasıdır. Böylelikle bu dört kişi yani Bihter, Revnâ, Senai ve kızları Revnâ arasında belirgin bir ortaklık olduğu anlaşılır. Revnâ'nın Senai'ye karşı olan sevgisinde, onun topluma rağmen kendi istediği gibi yaşamayı seçmesinin etkili olduğu görülür. Yine Revnâ'nın "Çok insan çok şeye sahiptir ama istediğini yaşayabilme cesareti ender rastlanan kimselerin göze alabildiği bir ayrıcalık." (s. 172) cümlesinden Senai'nin "kendisi" olmayı seçtiği bir hayatı yaşadığı anlaşılır. Nitekim ikisi, daha önce Bihter'in düğünü bahsinde ele alınan konularla ilgili olarak kimsenin olmadığı, toplumun bir düğünden beklediği hiçbir şeyin gerçekleşmediği bir şekilde evlenirler. Revnâ bunu şu cümlelerle açıklar: "Biz, kimselerinkine benzemeyen bir yolculuğa çıktık; kimselerin töreni, gelinliği, damatlığı, alyansı, takısı olmayan bir vilayet odasında nikâhlanarak evlendik ve kurallarını ikimizden başka kimsenin koymadığı bir hayat üstünde sözleştik." (s. 172)

Revnâ'nın kendi hayatına dair bilgileri verdiği bu bölümden sonra kızı Revnâ'nın anlattığı bölüme geçilir ve o da bu kısımda kendi geçmişi hakkında bildiklerini okura aktarır. Buna göre evden gelen ağır kokular sonrasında komşular polis çağırınca annesinin kırklı yaşlarındayken kalp krizi geçirerek öldüğünün anlaşıldığını, kendisinin o zaman üç yaşında bir kız çocuğu olduğunu söyler. Çok az eşya olan evde özenle korunmuş olan bir mavi kutu dikkati çekmiş ve 18 yaşına gelince kendisine verilmek üzere yetiştirme yurdunun müdiresine teslim edilmiş olduğunu da ekler. Uzun süre hiç konuşmayan küçük kız, sürekli ismini soran görevlilere bir gün, annesinin adı olan Revnâ diye cevap verince, adının gerçekten bu olduğu düşünülerek uydurma bir soyadı ile nüfus kâğıdı çıkarmışlardır. Tüm bunlar olurken baba Senai ise bir klinikte tedavi görmektedir.

Bu bilgiler ışığında Revnâ'nın çocukluğunun da kolay olmadığı anlaşılır. Bir hafta o evde annesinin cesediyle birlikte, tabakta kalan kurabiyeleri yiyerek ve musluktan su içerek hayatta kalmıştır. Bu bilgi öğrenildiğinde, "Ben bir ölüyle yalnızım!" cümlesi de anlaşılabilir olur. Zaten bu cümle, Revnâ'nın olduğu bölümlerde sıklıkla geçer. Genç kız, bilinçdışı yer etmiş olan bu travmadan tam anlamıyla kurtulmasa da böyle bir çocukluktan, kendi ayakları üzerinde duran bir kadına dönüşmüştür. Reha'ya âşık olan ve onunla tıpkı anne-babasının yaptığı gibi kimsenin olmadığı, hiçbir törensel eylemin bulunmadığı bir şekilde nişanlanan Revnâ, kısa bir süreliğine de olsa mutlu olur. Revnâ'nın istediği şey, iyi bir ressam olmak ve bir sergi açmaktır. Bu isteğini gerçekleştirir ancak asıl arzuladığı şey ise yalnızlıktan çıkıp herkesle bütün olabilmek, kalabalığa karışmaktır. Buna bağlı olarak da bir aile kurmayı çok istemektedir. Bunlar olmadığında kendini eksik ve tamamlanmamış hisseder. Ayrıca çocuklara karşı çok hassastır ve bunun nedeni elbette kendi çocukluğunda gizlidir: "Bir çocuğun saçlarında parmaklarımı gezdirdiğimde, çünkü Reha, parmaklarımı kendi saçlarımda gezdirdiğimi zannediyorum. Kendi incinmiş çocukluğumu ancak böyle tamir edebiliyorum." (s. 190) Kendisi ve çocuklar arasında böyle bir özdeşim kuran Revnâ, çocukluktan kalan yaralarını bu şekilde onarmaktadır. Bununla ilgili bir başka örnek, Mavi Pelerinli Kız'ı kitap olarak basmaya karar verdiklerinde Reha ve Revnâ ile Yanık Köşk'ün sahipleri Ferit ve Nevzat arasında geçen sohbette de görülür. Yazılanların çocuk romanı, masal ya da günlük olduğu noktasında fikirlerini sunarlar. Ferit Bey, yazılanların hayal ürünü olduğunu düşünür. Nevzat ve Ferit bunun komik ve hayal ürünü bir masal olduğu fikrine sahipken Revna yazılanların tam tersine çok hazin olduğunu söyler ve bunun bir çocuğun günlüğü olduğuna kanaat getirir. Burada bile Revnâ'nın defteri yazan çocuğun yani Bihter'in yazdıklarıyla bir empatik deneyim yaşadığı anlaşılır. Çocukken o kadar kırılmış, incinmiştir ki diğerlerinin aksine kendisi gibi incinen bir çocuğu hemen fark eder. Yazar, *İyi Aile Yoktur* adlı kitabında "Kitle için çocuk ve acıları görünmez kaldığı müddetçe toplumumuz asla değişmeyecek." (Kaya 2018b: 272) demektedir. O halde, çocuğun acılarını fark edenler de yine çocuklukta benzer acıları yaşayanlar olmaktadır. Bu durum, Reha'nın tüm ısrar ve telkinlerine rağmen annesi Bihter'den çok çekindiği için Revnâ'nın onunla tanışmayı hep ertelemesine rağmen tuttıkları ortak yas sürecinde yine ona sığınması gibidir. Bundan başka Bihter'le Revnâ'yı birleştiren, incinmiş bir çocukluk yaşamalarıdır. Travmatik bir çocukluk ve ortak yas; yeni bir anne-kız ilişkisi doğurmuştur. Artık Revnâ, hayatın kendisine biçtiği kurban rolüne aykırı davranan bir genç kız olmakla birlikte, kurbanken kendini yeniden doğurmayı tecrübe etmiş olan Bihter'e sığınmıştır. Okurun muhayyilesine bırakıldığında, bundan sonra Bihter'in Revnâ'ya kılavuz olacağı düşünülebilir. Nitekim babaannesi ve Bihter, Bihter ile (anne) Revnâ arasında da görülen ve roman boyunca bir tür duygusal bağ simgesi olarak yer alan kahve, Bihter ve Revnâ'nın birlikte geçtiği kısımlarda da geçer. Kahve adeta, kadınlar arasındaki yakınlığın ve birbirini anlamamanın somut bir göstergesi olarak yansımaktadır.

Sonuç

İnsan kimi yönleriyle basit, kimi yönleriyle de karmaşık bir varlıktır. Nasıl ki fiziksel olarak birçok parçanın bir araya gelmesiyle oluşuyorsa, ruhsal açıdan da farklı etken ve değişkenlerin birleşimiyle kendisi olabilmektedir. Bu yönü, salt kendisini

değerlendirmek için bile ona pek çok farklı açıdan yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Sosyal psikoloji yaklaşımı insanın bu, bir anlamda basit, öbür yandan karmaşık yönünü daha açık ortaya koymak için kullanılabilecek yöntemlerin başında gelir. Sosyal psikoloji yaklaşımıyla kişinin doğuştan getirdiği özellikleri ile yakın ve dış çevresinin kendiliği oluşturmadaki payı, daha geniş bir bakış açısıyla ortaya konabilmektedir. Nitekim insan; kendisi olmakla birlikte, biraz da içinde yaşadığı toplumdur. Birçok unsurun birleşimiyle ortaya bir “kendilik” çıkmaktadır. Hatta bu kendiliğin, bir parçası olunan toplum tarafından benimsenip onaylanması, bireyin hayatını önemli derecede etkilemektedir. Çünkü toplum, kendisine benzemeyenleri dışarı atabilecek bir sisteme sahiptir. O, var olan ancak görünmeyen çerçevenin içinde barınamayan, çoğunlukla çizginin dışına atılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Toplumun beklentileri, arzuları, sevgisi ya da nefreti, dünyaya bakışı vs.; ona ait bir parça olarak dünyaya gelmiş herkesi etkilemektedir. Çağdaş yazar Nihan Kaya'nın *Gizli Özne* romanı da iki temel kurmaca kişisi üzerinden bu konuyu etraflıca irdelemektedir. Bihter; ailesi ve çevresi tarafından bir günah keçisi olarak seçilmiştir; Revnâ ise travmatik bir çocukluğun kurbanıdır ve ruhunda derin yaralar vardır. Bihter, istedikleri gibi olmadığı için onların öfkelerinin nesnesi olmuş ve yıllarca günah keçisinin taşlanarak öldürülmesi gibi ruhu taşlanarak yavaş yavaş ve son derece acılı olan bu ölümden kendini doğurmuştur.

Günah keçisi, esasında toplumun kendi günahları için masum birini kurban etmesi anlamına gelir ve tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Yani toplum(lar) yüzyıllardır kendi yapıp etmelerinin bedelini; suçu olmayan, günahsız bir canlının ödemesini istemektedirler. Bu amaçla da etraflarında kurban edilmeye uygun olanı seçip eskiden taşıyarak ya da uçurumdan atarak yaptıkları gibi, öldürmektedirler. Herkesin yaptığı bu eylemde, hiç kimse doğrudan sorumlu/suçlu olmaz. Bihter, evde ve okulda tam olarak bu eyleme maruz kalır. Fiziksel, cinsel ve psikolojik her yönden yoğun bir şekilde, simgesel olarak taşlanır. Bihter ve Bihter gibilerinin iki seçeneği vardır, ya kurban olacaktır ya da toplumun öfkesini kustuğu nesneyi o da taşıyacaktır. Bihter'in yetiştirilme tarzı, içinde bulunduğu ailenin onu anlamaktan ve gerçek anlamda sevmekten uzak olması ise birinci seçenek için daha uygundur. O zaten kişilik özellikleri bakımından (masum olan/olmayan) kimseyi cezalandıracak biri değildir ve alıştığı/maruz kaldığı davranışlar sonucu öğrenilmiş çaresizlik içinde her koşulda tek suçlunun kendisi olduğuna inanmıştır. Onun bu içine kapanık ve suçluluk psikolojisi içindeki hali, dışarıdan da çok rahat fark edilmiş; toplumun minimal de olsa bir yansıması olarak değerlendirilebilecek okulda aranılan kurbanın bulunmasına neden olmuştur. Artık her gün evde, okulda ve sokakta Bihter; asıl kaynağın kim ya da ne olduğu bilinmeyen öfkelerin boşaldığı bir nesneye dönüşmüştür. Ancak zaman geçip Bihter büyüdükçe, çok sevdiği yazmak ve okumak eylemini yoğun bir biçimde yaptıkça kendini ve yaşadıklarını anlamaya başlayacak, Psikoloji bölümü okuyarak da bunu pekiştirecektir. Artık yaşadıklarının bilimsel bir karşılığının olduğunu gören Bihter, ilk evliliğinde yaşadığı zorluklarla hayatı hakkında kararları kendisi verecek, kendi değerlendirmesini yapacaktır. Yoğun bir şiddete maruz kalan bir çocukluktan sonra, kendine hala dışarıdan bakan eleştirel gözlerin etkisi tam olarak kaybolmasa da o, artık bir kurban değildir. Çocukken kendini koruduğu alanlar, iç dünyasında geçirdiği zamanlar, onun vahşi doğasını korumuş ve Bihter, içindeki Gizli Özne ile (ki bu, bir

anlamda “gerçek özne”dir de) kendini doğurmayı başarmıştır. Bihter, kurban olmaktan birey olmaya giden süreci bu şekilde yaşamıştır.

Revnâ ise babasının akıl hastanesinde tedavi gördüğü, annesinin kalp krizi geçirerek gözü önünde vefat ettiği bir kızıdır. Üstelik üç yaşındayken bir hafta boyunca annesinin cenazesıyla yalnız kalmış, açlık ve susuzlukla başa çıkmaya çalışmıştır. Anne-babasından başka kimsesi olmayan Revnâ, görevliler tarafından yetiştirme yurduna yerleştirilmiştir. Hayatta tamamen yalnız olmak, onun en zorlandığı konudur. Bu nedenle Reha ile tanışıp nişanlanarak bu yalnızlıktan kurtulmak ister. İyi bir hemşire olan ve aynı zamanda küçük de olsa bir sergi açarak ressam olma hayalini gerçekleştiren Revnâ, tamamlanmış hissine bir türlü erişemez. Reha ile evlenip bir aile kurduğunda bunun gerçekleşeceğini düşünür ancak Reha’yı, bir trafik kazasında kaybedince yoğun bir yas sürecine girer. Bundan sonra Reha’yı kaybetmenin acısı, romanın iki önemli kadını buluşturur. Revnâ’nın annesi zaten Bihter’in hayatında tek hayran olduğu ve kısa bir dönem de olsa görüştüğü bir kadındır. Böylelikle yıllar sonra Bihter ve Revnâ’nın yolları kesişir ve acılarını birbirine sığınarak yaşamaya başlarlar.

KAYNAKLAR

Bauer, Michal. vd., 2019, “Scapegoating: Experimental Evidence”, IAREP/SABE Conference, 1st–4th September, Croke Park Conference Centre, Dublin, s. 1-54.

Bayraktar, Fatih, 2006, “İlköğretimde Zorbalık ve Kurban Olma: Ergenlik Öncesi Çocuklarda Zorbaların, Kurbanların, Zorba/Kurbanların ve Katılmayan Grubun Karşılaştırılması”, Türk Psikoloji Bülteni, 12/38, s. 43-58.

Campbell, Charlie, 2020, *Günah Keçisi Başkalarını Suçlamanın Tarihi*, İstanbul: İthaki Yayınevi.

Estés, Clarissa. P., 2017, *Kurtlarla Koşan Kadınlar*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Girard, René, 2018, *Günah Keçisi*, İstanbul: Alfa Yayınevi.

Güvenen, Ebru, 2021, “Türk Edebiyatında Roman İsimlerinin Söz Dizimsel Açıdan İncelenmesi (1872’den 1955 Yılına Kadar)”, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 70, s. 69-96.

İlhan, Rifat-Çevik, Abdülkadir, 2013, “Önyargıların Psikolojisi: Psikodinamik Bir Gözden Geçirme”, Nesne Psikoloji Dergisi, 1/1, s. 52-67.

Kacso, Istvan, 2015, *Scapegoat Pathology*, Ann Arbor: UMI Publishing.

Kaya, Nihan, 2018a, *Fildişi Kuyu*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Kaya, Nihan, 2018b, *İyi Aile Yoktur*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Kaya, Nihan, 2018c, *Gizli Özne*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Kaya, Nihan, 2019a, *Bütün Çocuklar İyidir*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Kaya, Nihan, 2019b, *İyi Toplum Yoktur*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Kaya, Nihan, 2019c, *Yazma Cesareti*, İstanbul: İthaki Yayınları.